

JAMES JOYCE'UN DUBLINERS ESERİNDEKİ "THE SISTERS", "AN ENCOUNTER" VE "ARABY" ADLI KISA ÖYKÜLERİN TÜRKÇE ÇEVİRİLERİ ÜZERİNE KARŞILAŞTIRMALI BİR İNCELEME*
A COMPARATIVE STUDY ON THE TURKISH TRANSLATIONS OF JAMES JOYCE'S SHORT STORIES "THE SISTERS", "AN ENCOUNTER" AND "ARABY" IN DUBLINERS

Selen TEKALP**

Öz

Bu çalışmada, James Joyce'un Dublin üzerine yazdığı on beş öyküden oluşan eseri Dublinliler'de yer alan ilk üç öykünün farklı zamanlarda Türkçeye yapılmış çevirileri, dilbilim ve çeviri bilim alanları açısından bilhassa kültür bağlamında incelenecektir. İlk aşama olarak kaynak metindeki kültürel öğeler Newmark'ın belirlediği 5 temel kategoriye göre tespit edilecek ve aynı öğelerin Türkçe karşılıkları çeviri metinlerden bulup çıkarılacaktır. Türkçe çeviriler karşılaştırmalı olarak incelenecek; çevirmenlerin kültürel öğeleri çevirirken kullandıkları stratejiler Vinay ve Darbelnet'in çeviri stratejilerine göre gruplandırılacak; bu sayede çevirmenlerin kaynak metin ile hedef metne yaklaşımları, süreç boyunca ne tür çeviri stratejilerinden yararlandıkları gözlemlenebilecektir. Ayrıca çevirmenlerin ortaya koydukları ürünün Türkçenin anlam dünyasına uygunluğu, çevirilerdeki bağdaşıklık, bağlaşıklık ve tutarlılık olguları dil bilimsel sorunlarla birlikte değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Çeviri Bilim, Çeviri Stratejileri, Kültürel Öğeler, Dublinliler.

Abstract

In this study, two different Turkish translations of the short stories titled "The Sisters", "An Encounter" and "Araby" in James Joyce's *Dubliners* will be examined from the viewpoint of linguistics and translation studies within the context of culture. As the first step, the cultural elements will be extracted from the source and target texts respectively according to Newmark's categories of cultural words. Turkish translations will be analyzed comparatively, the strategies for translating cultural elements will be categorized according to Vinay and Darbelnet's translation strategies. Therefore, it will be possible to assess the attitudes of the translators towards source and target texts as well as the translation strategies they used. In addition, the adequacy of the target text within the semantic world of Turkish language, phenomena such as cohesion, coherence and consistence as well as the linguistic problems observed throughout the texts will be evaluated.

Keywords: Translation Studies, Translation Strategies, Cultural Elements, Dubliners.

Giriş

Türkiye'de 20. yüzyıl boyunca çeviriye dair en çok tartışılan ve günümüzde de hala güncelliğini koruyan kavramlar "sadık" ve "serbest" çeviridir. Sadık çeviri, kaynak metnin içerik ve biçim özelliklerinin korunarak erek dile aktarılması olarak tanımlanırken, serbest çeviri kaynak dilin özgün yapısına bire bir uymaz; aksine daha esnek bir yaklaşımla bir nevi eseri yeniden yaratır. Ancak, bu iki kavram arasındaki sınırların kesin bir şekilde çizildiği söylenemez. Bir çeviri ürününü sadık veya serbest olarak adlandırabilmek için birçok faktörün göz önünde bulundurulması gerekir. Bu nedenle, çevirinin sadık veya serbest olmasından ziyade asıl önemli olan kaynak metinde yazarın anlatmak istediği mesajı doğru verebilmek; yani orijinal eserin okuru üzerinde yarattığı etkiyi çeviriyle hedef okur üzerinde yaratabilmektir. Burada Venuti'nin yerelleştirme [domestication] ve yabancılaştırma [foreignisation] kavramlarını ele almakta fayda var. Bu iki çeviri stratejisi, kaynak metnin nasıl aktarıldığı ve çevirinin hedef kültüre ne kadar yakın olduğuyla ilgilidir. Yerelleştirmede kaynak metin erek dil ve kültüre uygun hale getirilir ve bu arada bazı kayıplar meydana gelebilir. Onun tam tersi olan yabancılaştırmada ise, hedef dile tam uyum sağlansa dahi kaynak metnin içeriği olduğu gibi korunur.

Çalışmada ele alınan ve Joyce'un ilk önemli eseri olan *Dubliners*'in on beş öykülük son halini alması yaklaşık dokuz yıl alır. Yazar 1882 yılında Dublin'de dünyaya gelir, yirmi yaşındayken Dublin'den ayrılıp Paris'e gider ve sonraki yıllarda Avrupa'nın çeşitli şehirlerinde adeta sürgün hayatı yaşar. 1904 yılının sonlarında birtakım politik sebeplerden ötürü yine vatanından uzak olduğu sıralarda *The Irish Homestead* adlı haftalık bir dergide "The Sisters", "Eveline" ve "After the Race" isimli üç kısa öyküsü yayımlanır. Diğer yandan, dokuz öykü daha yazıp tüm öykülerini bir kitapta toplama kararı alır. Trieste'de (İtalya) İngilizce öğretmenliği yaptığı sıralarda yazdığı öyküleri değerlendirmesi için Londra'da bir yayınevine gönderir. 1906 yılında yayınevi tarafından kabul edilen koleksiyonuna yazar daha sonra yeni bir öykü daha ekler: "Two Gallants". Ar-

** Dr. Öğr. Üyesi, Batman Üniversitesi, Batı Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, selen.tekalp@batman.edu.tr, ORCID ID: orcid.org/0000-0002-3050-3835

dından yayıneviyle sözleşme imzalayan Joyce, o dönemdeki katı sansür yasalarına takılır ve eserini basımdan önce yeniden düzenlemek zorunda kalır.

1906 yılının Temmuz ayında "A Little Cloud" adlı yeni bir öykü eklediği kitabını yayınevine teslim eder, kendilerine bir de şu notu bırakır: "Sanırım bazı bölümleri kırarak öykülere zarar verdim fakat taleplerinizi mümkün olduğu kadar yerine getirmek için gösterdiğim çabayı es geçmeyeceğinize inanıyorum." Londra'dan gelen yanıt maalesef ki olumsuzdur. Bunun üzerine Joyce yayınevini dava etmek için bir avukat tutsa da şansı yaver gitmez. Eser, 1908 yılına kadar en az dört yayınevi tarafından reddedilir. Sonunda, 1909 yılında yeniden cesaretini toplayıp öykülerini gönderdiği Dublin'deki Maunsel & Co. İsimli yayıneviyle bir sözleşme imzalar. Ancak bu yayınevi de öykülerin bazı müstehcen ve aykırı bölümlerinin, özellikle de Kral VII. Edward'a yapılan göndermelerin sorun yaratacağını düşünerek basımı bir yıl erteler. Bu sırada Joyce yazımıyla uğraştığı başka eserlere yoğunlaşır. Ayrıca, *Dubliners'*ın zorlu yayın serüvenini kaleme alarak İrlanda basımına göndermeye karar verir. Buna, Kral 7. Edward'ın adının geçtiği "Ivy Day in the Committee Room" adlı öyküde sansürlenmesi istenen kısımları da dâhil eder. Daha sonra yeniden yayıncıyla yüz yüze konuşmak için Dublin'e gider ve yayınevi müdürü Richards öykülerin İrlanda karşıtı olduğu sonucuna vardığını, eseri yayıncılara yayınevini büyük kayıplara uğrayacağını söyler. Bu dokuz senelik süre boyunca Joyce kitabın 18 kopyasını 15 farklı yayınevine gönderir. Kitap, geçirdiği uzun redaksiyon sürecinden sonra 1913 yılında Grant Richards tarafından kabul görerek 1914 yılının Kasım ayında nihayet yayımlanır. İlerleyen yıllarda kitap farklı yayıncılardan da ilgi görür ve 1916 yılında Amerika'daki bir yayınevi tarafından baskısı yapılmak istenince Joyce'un şöhreti tüm dünyaya yayılmaya başlar. Öyküler, 100. yılında İrlandalı yazarlarca yeniden kaleme alınır. İrlandalı yazarların sanıldığı gibi Joyce'un etkisinde olmadıklarını kanıtlamak için İrlandalı yayıncı Tramp Press, İrlandalı yazarlardan kitaptaki öyküleri yeniden kaleme almalarını ister.

Kitap Türkçeye ilk kez 1987 yılında Murat Belge tarafından çevrilir. Daha sonra 2015 yılının Ocak ayında 100. Yılına özel olarak Merve Tokmakçioğlu'nun çevirisi yayımlanır. 2015 yılının Şubat ayında da Mustafa Bal'ın çevirisi okurla buluşur (Palto Yayınevi). Türkiye'de basılan *Granada Edebiyat Dergisi*, "Dublinliler 100 Yaşında" konseptiyle 8-9. sayısında eser üzerine hazırladığı bir dosyayı okuyucuya sunar.

1. Eserin Edebi Değeri

Başlangıçta "ahlaka aykırı" ve uygunsuz bulunarak yayımlanması reddedilen eserin edebi değeri çok sonradan anlaşılır. Kitapta yer alan on beş öykü birbirinden tamamen bağımsız değildir; aksine tematik olarak aynı çizgide seyrederek. Bu da onları diğer hikâyelerden farklı kılar. Her biri, Dublinli olmanın ayrı bir boyutuna değinir. Kiminde aşk, kiminde yoksulluk, ıstırap, hastalık, ölüm... Ortak bir tema üzerinden yazılmasının yanı sıra yazarın kurgusal bir sıralama gözeterek Dublin'e sırasıyla çocukluk, gençlik ve olgunluk düzeylerinde bakması kitaba kısmen roman özelliği de kazandırır. Yazar, sıradan insanı ve onun toplumsal hayattaki yerini büyük bir ustalıkla, detaylı bir dil ve oldukça zengin tasvirlerle anlatır. Kitapta yer alan imgelerin zenginliği, mekân unsurlarını adeta gerçek kılar. Joyce, zaman kavramını da algılarımızın dışına çıkararak farklı boyutlara taşır.

Dubliners' da 20. yüzyılın ilk yarısında İrlanda'daki orta sınıfın mücadelesi ve dönemin hâkim milliyetçilik duygusu gözler önüne serilir. Şehre özgü detaylarla süslenen eser Dublin'i adeta okuyucunun ayağına götürür. Yazıldığı dönemdeki İngiltere-İrlanda gerilimi öyküler aracılığıyla son derece gerçekçi bir biçimde aktarılır. Joyce, her fırsatta modernizme eleştiriler yönelterek baskıya ve düzene karşı olduğunu gösterir. *Granada'nın* ilgili sayısında da ifade edildiği gibi, "Dublinliler, gelenekle yeni arasındaki çatışmayı bundan tam 100 yıl önce ortaya koymuş bir eserdir" (2014, Sayı: 8-9). Joyce, koleksiyonunu deyim yerindeyse İrlandalıların kendilerini görebilecekleri bir ayna gibi tasarlar. Öykülerini tarafsız bir anlatıcının ağzından en ince detaylarına kadar anlatarak okuyucuya olan biteni yaşatır. Joyce'un kahramanlarının adını sonraki çalışmalarında da bulmak mümkündür. Nitekim onlar bir öyküye hapsolan değil, yaşayan karakterlerdir. Bu durum onların hikâyeleri için de geçerlidir. Dublin'in yansımaları Joyce'un eserlerinde açıkça görülür ve yazar için eserlerinde ondan bahsetmek bir ritüeldir.

Joyce, daima alışılmışın dışında kalıplar kullanmayı yeğler; argo ve müstehcen tasvirlerle çokça yer verir. Eserde yer yer eski İrlandacanın etkileri de görülür. Kitapta sıradan hayatlar üzerinden bir toplumun tarihini, kültürünü ve mağduriyetini işler. Hikâyelerin ortak özelliği, Dublinlilerin yaşadıkları olumsuzlukları anlatmasıdır. Bilhassa dinin toplum yaşamı üzerindeki yıkıcı etkilerini bizzat görerek hikâyelerinde vurgulamıştır. Eserin içinde yer alan hikâyelerin hepsi de baştan sona kültürel öğelerle donatılmıştır. Bunun sonucu olarak çevirmenler bu kültürel unsurların hedef dile aktarımında bazı engellerle karşılaşmışlardır.

2. Kısa Olay Örgüsü

"The Sisters", genç Jack'in ve onun hayatında derin etkisi olan bir rahibin öyküsüdür. Peder Flynn geçirdiği üçüncü inmeden sonra vefat eder. Jack, hayattayken onun varlığına ve kendisine olan ilgisine çok alışmıştır. Bir gün amcasının evinde bir aile dostu olan Bay Cotter ile karşılaşır ve rahibin öldüğünü öğrenir. Son-

rasında aile bireyleri arasında rahiple ilgili bazı konuşmalar geçer. Ertesi sabah Jack teyzesiyle birlikte rahibi son kez görmek ve ona veda etmek üzere evine gider. Rahip ona hayattayken çok şey öğretmiştir. Jack bir yandan kendisine minnet duyarken, diğer yandan da ölümüyle bir suçluluk duygusundan kurtulmuş gibi hisseder. Bunun sebebi de rahibin ölmeden önce kutsal kadehi kırması ve bunun onda yarattığı bunalımlı durumdur. Öyle ki, sonunda aklını kaçırdığını zannederler. Bunu düşündüren ise onu son kez günah çıkarma odasında yüzünde anlamsız bir gülümsemeyle donakalmış bir şekilde görmeleridir.

“An Encounter”, ilkokul çağındaki iki çocuk üzerinden yazılmış bir hikâyedir. Okuldan sıkılan çocuklar bir gün kendilerini Vahşi Batı’da hayal ederek kaçmaya karar verirler. İsimsiz bir çocuk olan asıl karakter, sürekli rekabet halinde olduğu Joe Dillon’la aynı zamanda sıkı bir ilişki içindedir. Macera yaşamak üzere okuldan kaçtıkları gün yoksul semtler, Katolik-Protestan çatışması gibi daha önce farkına varmadıkları şeyleri keşfederler. Asıl ilginç olan günün sonunda karşılaştıkları bir adamın kendilerine yaşattığı tuhaf tecrübedir. Bir uçurumun tepesinde dinlendikleri sırada yanlarına yaklaşan yaşlı adam onlarla sohbet etmeye başlar. Sohbet yavaş yavaş boyut değiştirir ve adamın içindeki sapkın duygular açığa çıkar. Kendisinden ürken çocuklar bir an önce orayı terk etmek için bir çabaya girişirler. Okuldan kaçmak isteyen çocuklar ulaşmak istedikleri özgürlüğü yine elde edemezler.

“Araby” adlı hikâye, Dublin’de hayır için kurulan, doğuya özgü ürünler satan bir pazardan alır adını. İsmi belirsiz genç kahraman, arkadaşı Mangan’ın ablasına âşık olur. Evde, okulda, sokakta, her yerde onu düşünür. Hep onunla karşılaşacağı ve konuşma fırsatı yakalayacağı anı hayal eder. Nihayet o gün gelip çatığında Mangan’ın ablası ona Araby adlı pazara gidip gitmeyeceğini sorar. Kendisi o gün manastırda kalmak zorundadır. Bunu fırsat bilen genç, ona pazardan bir şey getireceğini söyler. Fakat bindiği trenin yetersiz hızıyla zamanında gidemediği için tezgâhlar kapanmak üzeredir. Böylece o gün hayal kırıklığı içinde pazardan eli boş döner. Öyküde platonik bir aşkın kahramanlarının yanı sıra Doğu-Batı kültürü de yan yana getirilmiştir.

3. Yöntem

Bu çalışmada karşılaştırılan çeviri eserler Murat Belge (1987) ve Merve Tokmakçioğlu (2015) tarafından

Bu çalışmada *Dubliners* eserinde bulunan ilk üç öykü çeviri ve kültür ilişkisi açısından incelenmiştir. Çalışmada yararlanılan kültürel öğeler, Newmark tarafından geliştirilen 5 kategoriye göre seçilmiştir:

- Çevresel unsurlar (iklim, mevsimler, rüzgarlar, ovalar vb.)
- Maddi Kültür Bileşenleri
 - Yiyecek
 - Giyecek
 - Şehir ve köyler
 - Ulaşım araçları
- Sosyal kültür
 - İş yaşamı
 - Özel yaşam
- Kuruluşlar, gelenek-görenekler, etkinlikler, süreçler, kavramlar
 - Siyasi ve idari konular
 - Dini konular
 - Sanatsal konular
 - Deyimler ve kalıp ifadeler
- Davranışlar ve gelenek-görenekler (Newmark, 1988b: 95)

Öncelikle orijinal eserdeki kültürel öğeler incelenmiş, daha sonra aynı öğelerin Türkçe karşılıkları sırasıyla tespit edilmiştir. Tespit edilen bu öğeler öncelikle çevirmenlerin çeviri yaklaşımını belirlemek amacıyla kaynak ve hedef metinlerden tek tek çıkarılarak, kullanılan stratejiler bakımından gruplandırılmışlardır. Bu amaçla, Vinay ile Darbelnet’in çeviri yaklaşımının ürünü olan 7 çeviri stratejisinden yararlanılmıştır. Daha sonra çeviriler sırasıyla Türkçenin anlam dünyasına uygunluk, bağdaşıklık, bağlaşıklık, tutarlılık ve son olarak yazım ve noktalama açısından değerlendirilerek çevirmenlerin yerleştirme ya da yabancılaştırma yönündeki eğilimleri tespit edilecektir.

4. Bulgular

4.1. Çeviri stratejileri

Bu bölümde, kültürel öğelerin çevirilerinde kullanılan stratejilerden yola çıkılarak çevirmenlerin metne genel yaklaşımı çalışılmıştır. Aşağıda, kültürel öğelerin sınıflandırıldığı 7 çeviri stratejisi, tanımları ve metinlerdeki bazı örnekleriyle birlikte verilmiştir:

4.1.1. Ödünç alma: Kaynak dildeki sözcük ödünç alınarak erek dilde çevrilmeden kullanılır.

Murat Belge:

- “Freeman’s General”(s.22) (gazete ismi), Mr./Miss (Bay/Bayan), Araby

Merve Tokmakçıoğlu:

- gnomon (s.13), simony (s.13), Smoothing Iron (s.29) (kelimeler dipnotta açıklanmış), Arabî

4.1.2. Öyküntü: Kaynak dildeki sözcük erek dilde bir anlam ifade etmese de sözcüğü sözcüğüne aktarılır.

Murat Belge:

- paralysed: paralize (inme geçirmiş) (sf.15)
- mass: mes (ayın anlamında) (sf.25)
- catacomb: katakomb (yer altı mezarlığı) (sf.19)
- chapel: şapel (ibadet yeri) (sf.24)

Merve Tokmakçıoğlu:

- Ah, well, he’s gone to a better world: Eh, daha iyi bir dünyaya gitti (sf.20)

4.1.3. Sözcüğü sözcüğüne çeviri (doğrudan): Sözcüğün erek dildeki karşılığı kullanılır.

Murat Belge:

- *Apaçilerin Reisi!* (sf.26)
- Eucharist: kutsal şarap ve ekmek (s.19)

Merve Tokmakçıoğlu:

- Paraliz (s.13)
- *Apaçi Şefi?* (sf.26) (İtalik ile verilerek bağlam içerisinde değerlendirilmesi gereken bir kelime olduğu vurgulanmıştır.)
- domuz yanağı (s.39)
- yulaf ezmesi (s.15)
- Kundakçılar! (kelime anlamı orijinal kelimenin vermek istediği anlamı verememiştir.) (s.29)
- Chapel: kilise (sf.23)

4.1.4. Zorunlu ya da isteğe bağlı yer değiştirme (dolaylı): Kaynak metin öğeleri anlam değişmeden yer değiştirir.

Murat Belge:

- “I know that,” said Eliza: “Bilmez olur muyum!” dedi Eliza (s.22) (düz cümleyi ünlem ifadesi olarak aktarma)
- “Wasn’t that good of him?” said my aunt: “Ne iyi insan!” dedi teyzem. (s.22) (soruyu ünlem ifadesi olarak aktarma)
- I wondered at this: Şaşmışım buna. (s.19) (düz cümleyi devrik yapıya dönüştürme)

4.1.5. Zorunlu ya da isteğe bağlı modülasyon (dolaylı): Kaynak dildeki bakış açısının değişmesidir.

4.1.6. Eşdeğerlik: Kaynak ve erek dilin aynı durumu farklı biçimsel ya da yapısal yollara başvurarak anlatmalarındır.

Murat Belge:

- idle: laf olsun diye söylenmiş sözler (s.15)
- chalice: kutsal şarap tası (s.23)
- night of our Lord: bu akşam (s.39)
- The Lord may have mercy on his soul!: Allah rahmet eylesin! (s.16)

Merve Tokmakçıoğlu:

- canvas shoes: branda bezinden ayakkabılar (s.28)

4.1.7. Uyarılama: Kaynak kültürde bulunan bir durumun erek kültürde bulunmaması durumunda kültürel öğelerde değişiklik yapılmasıdır (Gürçağlar, 2011: 114).

Murat Belge:

- breviary (Katolik dua kitabı): tespih (s.23) (Türkçeye uyarılama)

- stirabout (İrlanda'ya özgü bir tür yulaf lapası): çorba (s.15)
(hedef kültüre uygun, işlevsel bir sözcük seçimi)
- Yahu...Sapığın biri bu! (s.32)
- God have mercy on his soul: Allah rahmet eylesin. (s.16)
- pigs' cheeks: domuz kellesi (yanak anlamındaki "cheek", kelle olarak çevrilmiş) (s.37)
- a packet of High Toast: bir paket enfiye (özel isim/marka adı kullanılmadan içerdiği ürünün adı kullanılmış) (sf.17)
- get whipped: sopa yemek (kırbaçlanmak anlamındaki sözcük Türk okurlar için daha anlamlı hale getirilmiştir.) (s.33)
- I'm always saying to that Rosicrucian there: Bizim şu büyücü filozofa da hep söylediğim bu zaten. (Felsefi bir terim olan Rosicrucian kelimesine işlevsel bir karşılık bulmuştur) (s.17)

Merve Tokmakçioğlu:

- Post Office Directory: sarı rehber (s.18)
- All work and no play makes Jack a dull boy: Soluklanmayan at yol almaz (Türkçe deyim) (s.43)
- The people are after their first sleep now: Pireleri uçuşuyordur (Türkçe deyim)
- Stirabout: yulaf ezmesi (s.15) (kaynak dile daha yakın bir ifade)
- Father O'Rourke was in with him a Tuesday and anointed him: Papaz O'Rourke Salı günü onunla beraberdi; kutsal yağını sürüp onu takdis etti. (erek kültür için anlaşılır hale getirilmiştir) (s.20)
- breviary: dua kitabı (kaynak kültüre özgü bir terim gibi kullanılmamış, hedef kültüre de uyacak şekilde verilmiştir.) (s.22)
- I am not long for this world: Ben bu dünyadan gidiciyim (erek kültüre uygun bir ifade seçilmiştir) (s.13)

Örneklere bakıldığında, Belge'nin orijinal metni kısmen yerelleştirici bir tarzla çevirdiği, hedef kültüre uygun bir ürün ortaya koyduğu anlaşılır. Onun için önemli olan çevirinin hedef okurca anlaşılmasıdır. Tokmakçioğlu ise, kısmen yabancılaştırıcı bir üslup sergilese de, daha çok işlevsel bir metin ortaya koymaya çalışır.

4.2. Türkçenin anlam dünyasına uygunluk

Murat Belge'nin kullandığı; her allahın sabahı (s.17), ara sıra kabadayı ve yırtıcı güzel kızların...(s.26), ahududu şerbeti (s.30), Bize hiç fazla yük olmıydu (s.22), tezkere (mazeret anlamında) (s.27), istor (s.36), hol (s.36), göz ağrısı (sevgili anlamında) (s.31), A, vallahi yalan! (s.41), bir tuhaf tınısı oluyordu kulağımda. (s. 15) ifadeleri Türkçenin anlam dünyasına uygunluk göstermektedir. Dahası, Türk edebiyatının önde gelen isimlerinin eserlerinde kullandıkları bazı sözcük ve kalıplara da yer vermiştir. Örneğin; çapaçul, salapurıya, kıyak mavra. Belge'nin uyarılma stratejisini sıklıkla kullanması, dil bilgisel yapıları Türkçenin özelliklerine göre dönüştürmesi ve kültürel öğelere yaklaşımı hedef metnin genel itibarıyla Türkçenin anlam dünyasına uygun olduğunu ispat eder niteliktedir.

Tokmakçioğlu; gına geldi (s.14), göçüp gitmiş (s.14), valla ben onun yaşlarındayken...(s.15), çıtkırıldım (s.25), aman (s.34) gibi Türkçe kalıplara ve deyimlere yer vererek hedef kültür için anlamlı olacak ifadeler kullanmıştır. Ancak hedef dile uygun olmayan ifadeler de mevcuttur: "Öyle demedi?" Ayrıca, kullandığı stratejiler bütünüyle değerlendirildiğinde gerek kaynak metnin yapısal özelliklerine bağlı kalması, gerekse sözcük seçiminde orijinal metnin etkisi altında kalarak dipnot açıklamalarına başvurması okuyucunun hedef metinden uzaklaşmasına sebep olur.

4.3. Bağdaşıklık, Bağlaşıklık ve Tutarlılık

Bir metnin metin olarak nitelendirilebilmesi için en temel unsurlar bağdaşıklık, bağdaşıklık ve tutarlılıktır. Bütün bunlar bir araya geldiğinde anlam bütünlüğü taşıyan tutarlı metinler ortaya çıkar. Bağlaşıklığın sağlanabilmesi için cümlelerin yapısal açıdan doğru olması, cümleyi oluşturan unsurların (sözcük, ek, bağlaç, tümleş vb.) yerli yerinde kullanılması gerekir. Metnin bağdaşıklık özelliği kazanabilmesi için; sözcük, deyim ve atasözlerinin doğru kullanılması, mantık hataları ve anlam belirsizliğine yol açan unsurların ortadan kaldırılması şarttır. Ayrıca dil öğeleri arasında mantık bağıntısı da olmalıdır. Tutarlılık ise, her ikisinin de bir arada olduğu ve metnin derinlerinde bulunan "mantıksal bağıntılardır".

Bu ekseninde Murat Belge'nin çevirinde göze çarpan unsurlar şunlardır:

İngilizcede sıklıkla kullanılan "the" belirli tanımlığını Türkçede belirsiz bir nesneden söz ediyormuş gibi kullanması anlam kaymasına sebep olmuştur. "Atasözüne inandığını belirtti: Hep çalışıp hiç oynamamak çocuğu aptallaştırır". Bu cümlede art gönderim ilkesine aykırı bir tutum vardır. İlk ifade atasözünden sonra kullanılmalıdır.

Belge, İngilizcede fazlaca kullanılan “relative clause” ve “noun clause” gibi yan cümlelerin oluşturduğu uzun cümle yapılarını bölerek daha anlamlı ve net ifadelerle kaynak metni aktarmaya çalışmıştır. Anlam belirsizliklerini ortadan kaldırması da metinde bağdaşıklık güçlendirmiştir.

Bunların dışında bağdaşıklık, bağlaşıklık ve tutarlılık açısından şu hatalara rastlanır:

Ne kendimde ne de bu günde bir yas havası olmamasını garipsiyor...(anlatım bozukluğu) (s.19)

Koca koca enfiye parçaları tıkıştırırdı. Gülümsediği zamanlar iri ve kararmış dişleri ortaya çıkıyor, dili alt dudağına değiordu. (zaman uyumsuzluğu-tutarsızlık) (s.19)

Eteğinin arkasında ne kadar sakar biçimde kopçalanmış olduğu...dikkatimi çekiyordu. (“Eteğinin” ifadesinden sonra virgül konmamasından kaynaklanan anlatım bozukluğu) (s.20)

İkimizin de canımız çıktı. (tamlama hatası) (s.22)

Hayatında da talihinin yaver olmadığı söylenebilir. (yaver gitmek-yardımcı fiil hatası) (s.23)

Her akşam okuldan dönünce arka bahçesinde buluşur. (tamlayan eksikliği) (s.25)

Sabahın okul tekdüzeliği (tamlama hatası) (s.27)

Leo Dillon Peder Butler ya da okuldan başka biriyle (virgül eksikliği-anlam belirsizliği) (s.27)

akla yakın (akla yatkin-sözcüğün yanlış anlamda kullanılması) (s.31)

“kararık” sözcüğü (“karanlık” anlamında) yaygın olarak kullanılmaması sebebiyle bağlama uygun olmamıştır (s.15)

Bir oğlanın sevgilisi olup bir de yalan söylüyorsa...(özne eksikliği-anlatım bozukluğu) (s.33)

Bize hiç fazla yük olmuydu (çelişen sözcüklerin bir arada kullanılması) (s.22)

O gittikten sonra odada asağı yukarı yürümeye başladım. (bir asağı bir yukarı-sözcüğün yanlış anlamda kullanılması) (s.39)

Karanlığa bakarken anlamsızlığın sürdüğü ve alaya aldığı bir yaratık gibi gördüm kendimi. (tamlama hatası) (s.41)

Belge, metni genel anlamda hedef kültür bağlamına uydurmaya çalışırken kaynak metinden alıntılan bazı yabancı sözcüklere de açıklama veya dipnot olmadan yer vermesi tutarlılık açısından sorun yaratmaktadır. Ayrıca, başsağlığı dilemek anlamında “Allah rahmet eylesin” kalıbını kullanırken daha sonra aynı öyküde teşekkür edilirken “Tanrı’ya şükürler olsun” ifadesini kullanmıştır. Yine aynı şekilde, hastalık için önce “paralize olmak”, ardından da inme sözcüğünü kullanmıştır. Kutsal şarap kadehi anlamındaki “chalice” önce “kutsal şarap tası”, daha sonrasında “kupa” olarak, “Güvercin Evi” başka bir paragrafta “Güvercinlik” olarak çevrilmiştir.

Merve Tokmakçioğlu’nun çevirisi göz önünde bulundurulduğunda tespit edilen en büyük sorun, kaynak metne bağlı kalarak uzun cümleleri bölmeden çevirdiğinden çoğu yerde anlam belirsizliklerine sebep olmasıdır. İngilizcenin bazı yapısal özelliklerini erek dile uyarlamadan aktarmaya çalıştığından metin adeta “çeviri kokusu” yaymaktadır. Zaman uyumu yönünden de birçok hataya rastlanmaktadır. Zaman ve kip seçimlerinde tutarsızlıklar mevcuttur. Özellikle “ve” bağlacının kullanımı konusunda sık sık tekrara düşülmesi akışı bozmaktadır. Ayrıca öge eksikliklerinden kaynaklanan bağdaşıklık problemleri, hedef metnin akıcılığını sarsmakta ve kaynak metnin anlaşılabilirliğine engel olmaktadır. Bu hatalara örnek olarak:

Kateşizmdeki *simony* ya da Öklid’deki gnomon kelimeleri gibi... (s.13) (hedef kültüre yabancı sözcüklerin bazıları italik olarak verilirken aynı yöntem için uygulanmamıştır. Bu, metnin tutarlılığını bozan bir durumdur.).

İhtiyar Cotter ateşin yanı başında oturmuş tüttürüyordu (s.14) (nesne eksikliği).

Bu o şekil acayip bir davaydı (s.14) (gereksiz sözcük kullanımı).

Ne benim ne de günün matem havasında olmamasını garipsedim (s.17) (anlatım bozukluğu).

Bu işe çok şaşırdım, çünkü dün akşam eniştemin de dediği gibi, bana çok şey öğretmişti. (özne eksikliği)

Roma’daki bir İrlanda okulunda okumuş (s.17) (İrlanda Koleji-belirliyen belirsiz yapı kullanılmış).

Bana Latince nasıl doğru düzgün okunur öğretmişti (s.17) (nesne eksikliği).

Bazı durumlarda nasıl davranmak gerekir diye ya da şu ya da bu günah ölümcül, affedilir ya da sadece insan kusuru mudur diye sorardı (s.17-18) (tekrara düşülmüş).

Gelenekleri değişik uzak diyarlarda olduğumu hissettim (s.18) (anlam belirsizliği).

Eliyle içeri girmem için tekrar işaret etti (s.19) (zarf tümlecinin yanlış yerde kullanılması).

Eh, daha iyi bir dünyaya gitti (s.20) (bağlama uygun değil).

Sanki uykudaymış gibi o kadar huzurlu ve kabullenmiş görünüyor mus ki ... Kimse onun bu kadar güzel bir ölü olacağını düşünmedi (s.20) (ek kullanımında tekrara düşülmüş ve zaman uyumsuzluğu var)

Demeliyim ki her ikiniz de ona çok iyi davrandınız (s.21) (sözcüğü sözcüğüne çeviri-hedef bağlama uygun değil).

Ne sizi ne de yaptığınız iyilikleri unutacak (s.21) (Ne ... Ne yapısının bazen olumlu, bazen de olumsuz bir yargıyla kullanılması bir tutarlılık sorunu olarak baş gösterir.).

Sürekli yaz bitince ... den bahsediyordu (s.22) (virgül eksikliği- anlatım bozukluğu).

Sonra mendili tekrar cebine geri koydu (s.22) (gereksiz sözcük kullanımı).

Hayal kırıklığına uğramış bir adamdı. Bunu görebiliyordunuz. (s.22) (kaynak metnin etkisinde-bağlama uygun değil).

Her ne kadar bu hikâyelerde yanlış bir şey yoksa da ve hatta bazen edebi sayılsalar da... (s.26) (bağlaç hatası).

Ama gerçek maceralar ... evden dışarı çıkıp yaşanmalıydı (s.27) (özne-yüklem uyumsuzluğu).

Öykünün adı da olan Arabî ifadesi daha sonra Arap pazarı olarak çevrilmiştir.

4.4. Yazım ve Noktalama

Tokmakçioğlu'nun virgül kullanımında oldukça başarısız olduğu görülmektedir. Gerekli gereksiz birçok yerde virgüle rastlanır, kimi zaman da bulunması gereken bir yerde kullanılmadığı görülür. Çevirmenin metnindeki yazım hataları aşağıda örneklenmekle birlikte noktalama yanlışları fazla olduğundan hepsini burada sunmak mümkün görünmemektedir.

"Detektif (s.26), sıkmağa başlamıştı (s.27), orda (s.42), mustarip (s.46)" gibi yazım hatalarına rastlanır.

Her gece evin önünden geçtiğimde (tatil zamanıydı) pencerenin ışık vurmuş...(s.13)

(Kaynak metinde parantez içinde verilen ayrıntı aynı şekilde Türkçeye aktarılmış fakat Türkçede bu kullanım yaygın değildir. Onun yerine - işareti kullanılması daha uygundur.)

Cotter sanki daha önce dediği bir şeye atıfta bulunuyormuş gibi konuştu (s.14); (iki nokta olmalı)

-Yo, tam olarak öyleydi diyemem

Sana ne düşündüğümü söyleyeyim ... (nokta kullanılmalı)

Belki de Pers ülkesi, diye düşündüm ... ama rüyanın gerisini hatırlayamadım (s.18).

-O zaman biliyordu..? (s.20)

Sonra anahtar almışlar, kiliseyi açmışlar, kâtip, Peder O'Rourke, başka bir papaz daha vardı, ışık da götürmüşler (s.23) (gereksiz virgül kullanımı)

Belge'nin ise birkaç hata dışında yazım kurallarına uyduğu ve noktalama işaretlerini doğru kullandığı söylenebilir. En fazla hata, diyaloglarda geçen (:) ve (,) kullanımında görülür:

"filan (s.32), bazan (s.19, 32), Kızılderililik (s.28), ardarda (s.37)" gibi yazım hatalarına rastlanır.

Gülerek el sıkıştık, Mahony: (s.27)

Masonlukla filan ilgili bir şey olmasın dedi (s.38) (virgül eksik).

5. Tartışma

Murat Belge'nin çevirisine genel olarak bakıldığında kaynak metne sadık kalmadığı görülür. O, kaynak metnin kendi okuru için anlamı neyse, hedef dilde de aynısını yaratmaya çalışmıştır. Kaynak metnin içerdiği İrlanda'ya özgü zengin kültürel öğeler ve tarihsel bağlamı anlamak ne kadar zorsa aktarmak da çevirmen için o derece güç bir iştir. Öyküler analiz edildiğinde Belge'nin işlevsel bir ürün ortaya koymaya çalıştığı görülür. Gramatikal yapıları kendine özgü bir tarzla dönüştürmüştür. Kimi zaman dilsel yapıları koruduğu görülse de, çoğu zaman verilmek istenen mesajı ve duyguyu bozmamaya çalışarak onları dönüştürmüş, gerekli gördüğünde de metinden tamamen çıkarmıştır. Örneğin; düz cümleler devrik olarak verilmiş-devrik cümle yapısını sıklıkla kullanmıştır-olumlu ve olumsuz yapılar birbirinin yerini almıştır. Sözcük seçiminde de yine serbest bir tavır sergilemiştir. Daha çok hedef kültürde işlevsel olacak sözcükler tercih ederek sözlük anlamının dışına çıkmıştır. Belge'nin, kaynak veya erek metne dayalı bir çeviri yaptığını öne sürmek doğru bir çıkarım olmayacaktır. Onun önceliği, gerektiği yerde farklı stratejilere başvurarak kaynak metni okuyucuya ulaştırmaktır. Kimi zaman anlam kaymaları olsa da kendine özgü bir çeviri tarzı yaratmıştır.

Tokmakçioğlu, kaynak dili ve kültürü oldukça iyi tanır. Joyce'un nerede ne anlatmak istediğini gayet iyi analiz eder. Ancak, Belge'ye kıyasla kaynak metne daha çok bağlı kalarak erek metni oluşturmuştur. Erek kültüre yabancı unsurların çoğu yerde olduğu gibi verilerek dipnotla açıklandığı görülür. Bu strateji okur için dikkat dağıtıcı bir durum olarak değerlendirilse de esere geniş bir kültürel yelpazeden bakıldığında bu yön-

temin bazen gerekli olduğu da söylenebilir çünkü hem okuru kaynak kültüre yaklaştırır, hem de anlaşılmayan noktaları aydınlatma olanağı sunar. Tokmakçioğlu, tümce yapılarının dışına mümkün olduğunca çıkmaz. Birkaç söz öbeğinin bir arada bulunduğu uzun yapılar çoğu zaman ayrılmaz ve olduğu gibi verilir. Bu durum yer yer anlam karmaşasına yol açar. Sözcük tercihinde hedef kültüre yapılmış uyarlamalar çok azdır. Sözcükler daha çok kelime anlamına uygun olarak verilir. Tokmakçioğlu'nun kullandığı stratejilerden yola çıkarak kaynak kültür ile erek kültür arasında bir denge kurmaya çalıştığı görülür.

Sonuç

James Joyce'un *Dubliners* adlı eserinin Murat Belge ve Merve Tokmakçioğlu tarafından yirmi sekiz yıl arayla yapılmış çevirilerindeki ilk üç öykü incelenerek yazarların çeviri yaklaşımları ve kullandıkları çeviri stratejileri belirlenmiş, hedef metinler dilbilgisi ve çeviri kuramları açısından incelenmiştir. Genel çeviri yaklaşımlarını belirlemek için öncelikle Vinay ile Darbelnet'in belirlediği yedi strateji aracılığıyla metinlerin dilbilimsel özellikleri incelendi. Daha sonra metinlerdeki kültürel öğelerin çevirisi ayrı ayrı ele alınarak Venuti'nin yerleştirme ve yabancılaştırma kavramları ekseninde değerlendirme yapıldı. Bu iki bölüm bize aynı zamanda hedef metinlerin Türkçenin anlam dünyasına uygun olup olmadığı hakkında da bir fikir verdi. Çalışmada irdelenen bütün sözcükler ve dil bilgisel yapılar tek tek verilmese de en uygun örnekler seçilmeye çalışıldı.

Buna göre, gerek yapısal gerekse kuramsal açıdan bakıldığında Belge'nin çevirisi serbest bir çeviri yaklaşımıyla oluşturulmuş, daha çok kaynak metni yerleştirmeye yönelik bir üründür. Metin içerisinde yaptığı yapısal değişiklikler ve uyarlama stratejisini sıklıkla kullanması bunu kanıtlar niteliktedir. Bağlılık, bağdaşık ve tutarlılık yönünden bazı hatalara rastlansa da bu hatalar metnin genel çizgisini bozmadı. Öte yandan Tokmakçioğlu'nun eseri kaynak dilin ve kültürün özelliklerine sadık bir tablo çizmektedir. Kimi zaman farklı yapılar kullanmış, kültürel ifadelerin hedef dilde açıklık kazanmasına yönelik yöntemler uygulamış olsa da çoğunlukla "yabancılaştırıcı" ve zaman zaman metnin akışını bozacak bir yol izlemiştir. Kültürel öğeleri nasıl aktardığına gelince başarılı bir tablo çizdiği görülür. Daha çok sözcüğü sözcüğüne çeviri yapmış, diğer durumlarda da eşdeğer ifadeler seçmeye özen göstermiştir. Öykülerinde baştan sona yazım ve hataları görülmektedir. Kısacası, Tokmakçioğlu kaynak metni iyi bildiğini göstererek kültürel açıdan iyi bir aktarım gerçekleştirmiş fakat yapısal anlamda fazla sadakat göstererek hataya düşmüştür.

Sonuç olarak, her iki yazarın çevirisi de kültürel açıdan "işlevsel" olmakla beraber Belge daha "serbest" ve Türk okurun beklentilerini karşılamaya yönelik bir çeviri anlayışıyla yola çıkmışken Tokmakçioğlu kaynak metne sadık, daha çok "çeviri" gibi bir çeviri ortaya koymuştur.

KAYNAKÇA

- Ağıldere, S., Yener, Ş. (1999). The Problem of Translation of Cultural Features into English and French in Yaşar Kemal's Works, Ortadirek, The wind from the Plain and Le Plier. 1th Int. International Hacettepe Conference, Cultural Encounters and Cultural Differences, Beytepe-Ankara.
- Aixela, J. F. (1996). Culture-specific items in translation. In R. Alvarez, & C. A. Vidal (Eds.), *Translation, power, subversion* (pp. 52-78). Frankfurt: Multilingual matters.
- Baker, M. (1997). *The Routledge Encyclopedia of Translation Studies*. London/New York: Routledge.
- Bassnet, S. (1992). *Translation studies*. London/New York: Routledge.
- Belge, Murat (1987). *Dublinliler*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Davies, E. E. (2003). A Goblin or a dirty nose: The treatment of culture-specific references in translation of the Harry Potter books. *The Translator*, 9(1), 65-100. doi:10.1080/13556509.2003.10799146.
- Even-Zohar, I. (1990). The position of translated literature within the literary polysystem. *Polysystem Studies, Poetics Today*, 11(1).
- Gürçaglar, Ş. (2011). *Çevirinin ABC'si*. İstanbul: Say Yayınları.
- Haldan A., Mutlu G. (2014). Yaşar Kemal'in 'Hüyükteki Nar Ağacı' adlı Eserinin 'Granatapfelbaum' adlı Çevirisine Dilsel, Toplumsal ve Çeviribilimsel Bir Bakış. *Dil ve Edebiyat Eğitimi Dergisi*, 12, 26-46.
- Joyce, J. (1987). *Dublinliler* (M. Belge, Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Joyce, J. (2015). *Dublinliler* (M. Tokmakçioğlu, Çev.) İstanbul: Aylak Adam.
- Bassnet, S, Lefevere, A. (Eds.). (1992). *Translation, history, culture*. London and New York: Routledge.
- Munday, J. (2001). *Introducing translation studies*. London and New York: Routledge.
- Munday, J. (2009). *The Routledge companion to translation studies*. USA and Canada: Routledge.
- Newmark, P. (1988a). *Approaches to translation*. UK: Prentice- Hall International. Prentice Hall International.
- Newmark, P. (1988b). *A textbook of translation*. New York and London: Prentice- Hall.
- Reiss, K., and Vermeer, H. J. (2013). In C. Nord (Trans.), *Towards a general theory of translational action: Skopos theory explained*. London and New York: Routledge.
- Snell-Hornby, M. (2006). *The turns of translation studies*. Amsterdam: John Benjamins.
- Tekalp, S. (2015). A comparative study on Turkish translations of James Joyce's short stories "The Sisters", "An Encounter", and "Araby" in *Dubliners*. *International Conference on Social Sciences and Education Research*. 29-31 October 2015. Antalya, Turkey.
- Tekalp, S. (2017). James Joyce'un "The Sisters" Adlı Kısa Hikâyesinin Türkçe Çevirilerinde Kültürel Unsurlar ve Çeviri Stratejileri. *Batman University Journal of Life Sciences*, 7 (2/1), 182-191.
- Tokmakçioğlu, Merve (2015). *Dublinliler*. İstanbul: Aylak Adam Yayınları.
- Tosun, N. (2009). Dublin'in Bilinçaltı: James Joyce. *Hece: Şehirlerin Dili*, 18, 359-368. Alınan yer <http://tosunnecip.blogcu.com/dublin-in-bilincalti-james-joyce-necip-tosun/5542615>
- Toury, G. (1978/2004) 'The nature and role of norms in literary translation', in L. Venuti (ed.) (2004), pp. 205-18.
- Venuti, L. (2004). *The translator's invisibility: A history of translation*. London and New York: Routledge.
- Vinay, J.P. and Darbelnet, J. (1995). In J. C. Sager (Ed. and Trans.), *Comparative stylistics of French and English: A methodology for translation*. Benjamins Translation Library.
- Williams, J. and Chesterman, A. (2002). *The map: A beginner's guide to doing research in translation studies*. Manchester: St. Jerome Publishing.